

Ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid komitea

Jurddabohtosat Suoma čihččet mearreáigge raporttas

1. Komitea giedahalai Suoma čihččet mearreáigge raportta (E/C.12/FIN/7) vidat, čihččet ja gávccát čoahkkimis (gč. E/C.12/2021/SR. 5, 7 ja 8), mat dollojuvvoje guovvamánu 17-19. beivviid 2021 vuosttaš háve virtúálalaččat covid-19-pandemiija dihte, ja attii dáid jurddabohtosiid 27:s čoahkkimisttis njukčamánu 5. beaivve 2021.

A. Álggahus

2. Komitea atná buresboahhtimin, ahte soahpamušriika attii čihččet mearreáigge raportta doahhtalettiin ovttagardánahtton raportereneannudeami, nu ahte vástidii ovdal raporterema addojuvvon gažaldatlogahallamii (E/C.12/FIN/QPR/7). Komitea atná árvvus dan, soahpamušriika dohkkehii dan meannudeami, mii álkidahtta geahčadeami čuoziheami. Komitea atná árvvus maid dan rabas konstruktiivvalaš dialoga, man dat geavai soahpamušriikka sierra ministeriijaid ovddastan sáttagottiin.

B. Miehtemielalaš oainnut

3. Komitea atná buresboahhtimin daid lánkaásahuslaš, institušuvnnalaš ja politihkalaš doaimmaid, maid soahpamušriika lea ollahuhtán sihkkarastit ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid alla dási. Dát doaimmat leat ovdamearkka dihte oahppogeatnegasvuoda viiddideapmi 18 jahkái dehe nuppi dási dutkosa čadaheapmái, buot áiggiid vuosttaš mánnástrategiija dohkkeheapmi sihke dán jurddabohtosiin namuhuvvon doaimmat.

C. Válđoáššálaš fuolat ja ávžžuhusat

Oktasašsoahpamuša guoskadeapmi Suomas

4. Komitea mearkkaša, ahte oktasašsoahpamuša mearrádusaide doarjaluvvo duopmostuoluin hárve, fuolakehtta dan sajádagas vuodđolágalaš norbman soahpamušriikka álbmotlaš riekteortnegis (2 artihkkala 1 kapihtal).

5. Komitea mearkkaša soahpamušriikka čilgehusa das, ahte oktasašsoahpamuš ja dainna sihkkaraston vuoigatvuodat speadjalastet dain álbmotlaš njuolggadusain ja mearrádusain, maida álbmotlaš duopmostuolut hearckimusat doarjalit, ja ávžžuha, ahte lánkaolmmošgotti gaskavuodas ovddiduvvo didolašvuohta oktasašsoahpamušas, daningo álbmotlaš lánka galggalii nu guhkás go vejolaš dulkojuvvot vuogi mielde, mii heive oktii oktasašsoahpamuša mielđasaš vuoigatvuodaiguin ja geatnegasvuodaiguin. Danin komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika

a) beavttálmahtta duopmáriidda, lánkaolbmuide ja virgeolbmuide addon skuvlema oktasašsoahpamušas sihke dasa sihkkarastojuvvon vuoigatvuodaid gullamis duopmostuoluid doaibmaváldái;

b) lasiha dábalaš didolašvuođa ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodain sihke váidinmeannudeamis molssaevttolaš beavdegirjji mielde;

c) árvvoštallá earret lánkaásahusevttohusaid maidai politihkadahkama olis váikkuhusaid oktasašsoahpamušain sihkkarastojuvvon vuoigatvuodaide, dego dievdduid ja nissoniid ovttalágán vuoigatvuodaide.

Fitnodatdoaimma ja olmmošrievttit

6. Komitea atná árvvus soahpamušriikka njunušvuoda fitnodatdoaimma ja olmmošrievttiid doaimaplána ovddideamis guvllolaš ja riikkaidgaskasaš forumiin. Komitea lea liikká fuolastuvvan das, ahte soahpamušriikka álbmotlaš ON fitnodagaid ja olmmošrievttiid stivrejeddji prinsihpaid ollahuhtinplánas leat leamaš dušše unnánaš váikkuhusat ja ahte soahpamušriikka lánkaásahemiin eai leat biddjon fitnodagaide vuoigatvuodalaš geatnegasvuodát doahhtalit olmmošrievttiid fuolalašvuoda prinsihpa. Dán oasis komitea lea fuolastuvvan dieđuin, maid mielde soahpamušriikkas ruovttubáikin adni UPM ii leat árvvoštallan vuđolaččat iežas olgoriikkain ollahuhtin fidnu olmmošriekteváikkuhusaid (2 artihkkala 1 kapihtal).

7. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika váldá atnui fuolalašvuoda prinsihpa rápmamuddema, mii guoská olmmošrievttiid, ja mii dahká soahpamušriikkas ruovttubáikin adniide dehe dan lánkageavahanváldái gullevaš fitnodagaide bákkolažžan identifiseret ja eastit olmmošriekterihkkumiid ja seahkánit daidda doaimmastis, maiddá olgoriikkain. Dákkár fitnodagat galggale biddjojvuvot ovddasvástádussii vejolaš riikkumiin. Gillájeddjiin, maiddá earáin go soahpamušriikka riikkavuložiin, galggalii leat vejolašvuolta geavahit beaktilis riektesuodjevugiid soahpamušriikkas. Dasa lassin komitea gáibida soahpamušriikka dutkat almmuhusaid, maid bohtet dan dihtui, suopmelaš fitnodagaid dahkan olmmošriekterihkkumiin. Komitea ávžžuha soahpamušriikka beassat sisa komitea oppalaškommentii nr 24 (2017) stáhta geatnegasvuodain fitnodatdoaimmas, mat vuodduduvvet oktasašsoahpamušii.**

Vejolašvuolta oazžut covid-19-boahkuhemiid ja -dálkasiid

8. Komitea mearkkaša soahpamušriikka áigumuša geavahit iežas johtáhuvvon dutkan- ja ovddidanfidnuid doarjut covid-19-boahkuhemiid oazžahuvvama ja vejolašvuolta oazžut daid máilmmi juohke sajis. Komitea atná goitge šállošahttin, ahte soahpamušriika ii dialoga áigge ilmmuhan, ahte dat boadálai oasistis bargat aktiivvalaččat guvllolaš ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnain, maid lahttu dat lea, ovddidit vejolašvuolta oazžut covid-19-boahkuid ja -dálkasiid máilmmiviidosaččat, vuoiggalaččat ja govttolaš haddái (2 artihkkala 1 kapihtal, 12 artihkal, 15 artihkal).

9. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika viggá buot vejolaš vugiid mielde geavahit iežas váikkuhanválddi guvllolaš ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnain, maid lahttu dat lea, ovddidit vejolašvuolta oazžut covid-19-boahkuid ja -dálkasiid máilmmiviidosaččat, vuoiggalaččat ja govttolaš haddái, maiddá geavahettiin iežas vejolašvuolta doarjut Máilmmi gávpeorganisašuvnnas (WTO) ovdanbuktojumiid, mat dahkkojuvvot ja maid mielde galggalii váldit atnui gaskaboddasaš luohan muhtin boahkuide gullevaš industriijarivttiin ankke pandemija bistima áigái. Komitea gidde soahpamušriikka fuomášumi iežas cealkámuša (2020) máilmmiviidosaš ja vuoiggalaš vejolašvuodas oazžut boahkuid koronavirusdávdda (covid-19) vuostá (E/C.12/2020/2), seamma go diehtaga ja ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid oppalaš kommentta nr 25 (2020) 82 čuoggái ja vuoigatvuoda alimus dearvvašvuoda dási, mii leat oazžahuvvamis, oppalaškommentta nr 14 (2000) 39 guovdu.**

Virggálaš ovddidanveahkki

10. Komitea atná šállošahttin soahpamušriikka njoazes ovdáneami riikkaidgaskasaččat sohppojuvvon virggálaš ovddidanveahki ulbmila (2 artihkkala 1 kapihtal) guvlui.

11. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika beavttálmahtta iežas viggamušaid joksat riikkaidgaskasaččat sohppojuvvon virggálaš ovddidanveahki ulbmila, mii lea 0,7 proseantta bruttoálbmotboadus. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika sihkkarastá, ahte dan ossodat ruoná dálkkádatruhtaráju ruhtadeamis manná badjel virggálaš ovddidanveahki dáláš dási iige unnit ovddidanveahki eará surggiin.**

Diehtočoaggin

12. Komitea árvvus atnemiin mearkkaša, ahte ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid návddašeapmi lea soahpamušriikkas oppalaččat alla dásis. Komitea lea goitge fuolas das, muhtin álbmotoasit leat eret duvdásan ja oaseheamit oktasašsoahpamušain dorvvastuvvon vuoigatvuodaid geavahusa hárrái, dego dán jurddabohtosiin gávnnavu,

ja ahte sierranastojuvvon statistihkkadieđuid váiluma dihte lea váttis árvvoštallat luohtehahti vuogi mielde sierraárvosavuoda ja vealaheami viidodaga ja oažžut dieđuid atnui go dán ášši doaibmaprinsihpat hábmejuvvojit (2 artihkkala 2 kapihtal).

13. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika buorida iežas diehtočoagginvuogádaga, vai dat buvttadivččii luohtehahti, gildojuvvon vealahanákkaid mielde sierranaston dieđuid ja vai bastojuvvole identifiseret dat joavkkut, mat leat earáid heajut sajadagas geavahettiineaset ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuogiatvuodaideaset. Dákko buohta komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika a) heiveha oassálastit váldi lahkonañvuogi ja áššáigullelaš metodaid čoaggit dieđuid, maid lea váttis rehkenastit eret duvdášan álbmotjoavkkuin ja dain olbmuiñ, geat sáhttet báhcit olggobeallái dutkamušaid, mat čuhcet árbevirolaš ruovttudoaluide; ja b) geavahit iešmeroštallama prinsihpa vuodul sadjásašvariábeliid garvit lágain mearriduvvon gielddu, man mielde dieđut eai oáččo čoggojuvvo etnihkalašvuoda vuodul. Komitea ávžžuha soahpamušriikka vuojulduvvat Ovtastuvvan našuvnnaid olmmošriekteáittardeaddji doaimmahaga (OHCHR) publikašuvdnii olmmošriektevuddosaš lahkonañvuogis dieđuide.**

Ovtaveardásašvuohhta

14. Komitea mearkkaša fuolas dieđuid dakkár joavkkuid go sápmelaččaid dehe dakkár olbmuid, geain riikafárreaddjidoogáš, bistelaš vealaheamis, mii garvemeahttumit váttásnuhtá vuogiatvuodaid ovtaveardásaš geavaheami earret eará bargoeallima, orruma ja skuvlema suorggis. Komitea fuolastuhttet maid dieđut, ahte dát joavkkut leat oainnoheamit soahpamušriikka servodagas (2 artihkkala 2 kapihtal).

15. **Komitea ávžžuha, ahte go soahpamušriika odastettiinis ovtaveardásašvuohhtalága ja eará vealaheami lánkaásaheami a) viiddida lánkaásaheamis guoskkahansuorggi gokčat ovtahatolbmuid dahkan vealaheami ja b) beavttálmahtá vealaheami vuostásaš institušuvnnaša ráma. Komitea ávžžuha dasa lassin, ahte soahpamušriika ollahuhtá rasimma ja vealaheami vuostásaš doaibmaprogramma ja eará fáddái gullelaš doaibmaprinsihpaid nu ahte váldá mielde oassálastit, ja gidde earenoamáš fuomášumi vealaheapmái ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuogiatvuodaid geavaheamis sihke etnihkalaš eanetlohkui gulakehtes joavkkuid oinnolašvuoda lasiheapmái ovddidit dáláš stuorit gudnejahttima kultuvrralaš mánggalágánvuoda guovdu soahpamušriikkas. Komitea gidde soahpamušriikka fuomášumi oppalaškommentii nr 20 (2009) ovtaveardásašvuodas ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuogiatvuodaid návddašeamis.**

Lámis olbmuid vuogiatvuodát

16. Komitea mearkkaša fuolas daid lassiváttisvuodaid, dego bálvalusaid oažžuma eastašuvvama ja errema, mat lámis olbmuid ešadet doaimmain covid-19-virusa leavvama goahcama várás (2 artihkkala 2 kapihtal).

17. **Komitea mearkkaša soahpamušriikka cealkámuša, man mielde doaimmat covid-19 -virusa duostuma várás heivejit maid lámes olbmuid, muhto gidde soahpamušriikka fuomášumi dasa, ahte lámisvuoda dihte dát doaimmat váikkuhit lámis olbmuid eará lánje go earáide. Danin komitea gáibida soahpamušriikka gullat lámis olbmuid organisašuvnnaid ja ovddasteddjiid plánet ovddalgihtii eastadeaddji doaimmaid nu vuogálažžan go vejolaš.**

Dievdduid ja nissoniid ovttalágán vuogiatvuodát

18. Komitea lea fuolastuvvan bargomárkaniid ja skuvlennálljemiid sierraneamis sohkaheali mielde. Komitea mearkkaša, ahte bearraša áittardanovddasvástádusa guoddit gullet soahpamušriikka sosiáladorvovuogádahkii, muhto lea fuolastuvvan das, ahte nissonat guddet ain váldoovddasvástádusa bálkkáhis áittardanbarggus bearrašis ja ahte dievddut atnet ain unnán váhnemiidfriddjavuodaid (3 artihkal).

19. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriikka addá áššáigullelaš resurssaid, vai sáhttet ollahuhttojuvvo dat ávžžuhusat, mat addojuvvoje dutkanfidnus *Purkutalkoot: Nuorten koulutusvalintojen taustat ja keinot koulutus- ja ammattialojen sukupuolisegregaation lieventämiseksi (2017–2019) (sámás: Burginoktasášdoaimma: Nuoraid skuvlennálljemiid duogážat ja vuogit skuvlen- ja ámmátsurggiid sohkahealsegregašuvvna litnudeapmái***

(2017-2019). Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika earret ollahuhtta “segregašuvnna strategalaš litnudeami” fidnu ja eará seammabáلكáprográmma 2020-2023 plánejuvvon fidnuid maid

a) riepma gaskaboddasaš sierradoaimmaide lasihit ilá unnán ovddastuvvon sohkabeali ovddastusa dain skuvlen- ja ámmátsurggiin, main juobbágoabbá lea ilá unnán ovddastuvvon;

b) ollahuhtta diehtujuohkinkampánjaid, main biddjojuvvot jearaldatvuložin stereotyhpalaš sohkabealrollavuordámušat;

c) riepma doaimmaide, maiguin álkidahttojuvvo bearraša áittardanovddasvástádusa guoddiid máhccan bargui, earenoamážit, juos sii leat bargguheamit;

d) váfista áhpehis bargiid riektedorvvu vealaheami ja eahpevuoiggalaš lihccuma vuostá;

e) árvvoštallá váhnemiidfriddjavuoda vuogádaga oddasit ja guorahallá sirddekahtes váhnemiidfriddjavuoda atnuiváldima goappašiidá váhnemiidá ulbmilin movttiidahttit dievdduid váldit áittardanovddasvástádusa; ja

f) litnudit bargokarriera gaskkalduhttimiid váikkuhusa nissoniid ealahatovdduide, mat bohtet áittardanovddasvástádusas.

Sohkabeliid báلكáerohus

20. Komitea lea fuolastuvvan das, ahte sohkabeliid báلكáerohus soahpamušriikkas gáržu njozet. Dasa lassin komitea mearkkaša, ahte vaikko seammabáلكáprográmma lea gárvvistuvvon, de prográmma ollahuhttin olles mihtus almmá geatnegahtti doaibmajuid haga ii mearkkašahhti ládje jođálnuhte sohkabeliid báلكáerohusa gáržuma (3 ja 7 artihkal).

21. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika ásaha mearreáigásaš ulbmiliid sohkabeliid báلكáerohusa jávkadeami várás. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika

a) váldá atnui institušuvnnaš mekanisemma seamma báلكáid ovddideamis ja dan ovddideami čuovvuma várás;

b) ásaha lága báلكáheami rabasvuodas álkidit eahpedásseárvosaš báلكáheami bidjama gažaldatvuložin;

c) dahká čielggademiid organisašuvnnaid, fitnodagaid ja ámmátgottiid báلكádásiin identifiseret hejot báلكáhuvvon bargguid ja árvvoštallat heivehanvuloš báلكádásiid oddasit; ja

d) seahkána eará sohkabeliid báلكáerohusaid váimmusákkaide, dego nissoniid liigeovddastussii mearreáigásaš bargogaskavuodain.

22. Dán oasis komitea ávžžuha soahpamušriikka beassat sisa vuoigatvuohta vuoiggalaš ja heivvolaš bargodiliid oppalaškommeantta nr 23 (2016) 11–17 kapihttalii.

Bargguhisvuohta

23. Vaikko komitea atná buresboahhtimin dansullasaš doaimmaid go nuoraidáhkádušprográmma ja oahpposohpamušmáلكe buorideapmi sihke eará nuoraidlága mielde ollahuhttojuvvon doaimmaid, komitea lea fuolastuvvan das, ahte nuorain leat váttisvuodát oážžut fásta ja albma barggu. Dasa lassin komitea lea fuolastuvvan das, ahte covid-19-kriissa dihte bargosajit leat jávkan earenoamážit dain olmmošjoavkkuin, mat leat árbevirolaččatnai gillán bargguhisvuodas, dego nuorain, lámes olbmui, badjel 50-jahkásaččain ja nissoniin, geain lea sisafárreaddji duogáš (6 artihkal).

24. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika váfista spesialiseren báلكalusaidis, dego bargovuoimmi báلكalanguovddážiid, veahkeha ja doarju bargooheami, vai sii basttále identifiseret ja gávdnat friddja bargosajiid, eandalit go covid-19-kriisa lea unnidan barggu oážžuma vejolašvuodaid. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika čuovvu covid-19-pandemiija dihte dahkkojuvvon bargoláhkaásaheami gaskaboddasaš rievdadusaid ollahuhttima eastadit bargoaddiid atnimis daid vearrut ja sihkkarastit,

ahte luopmuduvvon bargit váldojuvvojit duodalaččat ruovttoluotta bargui dakkaviđe, go dilitt addet dasa liibba.

Bargodilit

25. Komitea mearkkaša fuolas dieđuid, maid mielde bargoeaktosoahpamušaid unnimus bálkamearrádušat eai álohii doahhtaluvvo earenoamážit vierrobargiid buohta. Komitea lea fuolastuvvan maid das, ahte eanandoallosuorggi áigodatbargiid, dego meahccemuorječoggiid, bargovuoigatvuodát eai leat dorvvastuvvon lágain dárbahassii bures. Go dát bargit barget dávjá almmá soahpamuša haga, de sii leat suojeheamit buorringevaheapmái (7 artihkal).

26. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika dutká ilmmuhusaid bargoeaktosoahpamušaid bálkamearrádušaid rihkkumis ja lasiha bargosuođjalandárkkástusaid dain ealáhuseallima surggiin, main dát rihkkumat sáhttet duodalági mielde dáhpáhuvvat. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika buorida dáid surggiid ilmmuhanvuogádagaid vai dahká daid álkit oažžahuvvat, veahkeha rihkkumušaid gillájeddiid oažžut buhtadusa ja sihkkarastá, ahte mearrádušaid rihkku bargoaddiide – datnai mat leat olgoriikkain – mearriduvvojit čuovvumušat. Dasa lassin komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika olaha bargo- ja sosiáladorvvu lánkaásaheami guoskat maid áigodatbargiid, maidái eanandoallosuorggis bargiid, ja sihkkarastá dadi lági mielde earret eará, ahte sii ožžot vuoiggalaš, bargodiliset dávisteaddji bálkká. Dálko bakte komitea ávžžuha soahpamušriikkaid beassat sisa vuoigatvuolta vuoiggalaš ja heivvolaš bargodiliide oppalaškommeanta nr 23 (2016) 47 čuoggái.

Vuoigatvuolta sosiáladorvui

27. Komitea mearkkaša soahpamušriikka addin dieđuid, maid mielde mángga sosiáladorvoovddu dássi lea loktejuvvon, muhto lea fuolastuvvan das, ahte jagiid 2015–2019 ráđdehusbaji áigge ovdduid čuohppamat ja álbmotealáhatindeaksa jiekŋudeapmi dahke dain ovdduin bistteheamit ja váttásnuhte goreheamit juo ovddežis joavkkuid, mat ledje earáid heajut sajádagas (9 artihkal).

28. Komitea gáibida soahpamušriikka čáhkadit sosiálafuolahuslága odastussii dáhkádušaid, maiguin sihkkarastojuvvo, ahte sosiálaovddut seilot nohkka buorren ja ahte árvoštaladettiin čuohppamiid earret eará almmolaš ekonomiija seastindoaimmaid olis

a) čuohppamat leat gaskaboddasaččat ja gusket dušše kriisaáiggi;

b) čuohppamat leat dainna lágiin vealtameahttumat ja riekta gorálaččat, ahte eará doaimmaprinsihpaid doahttaleapmi dehe doaimbabiin biehttaleapmi livččii vahátlaččat ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid dáfus;

c) čuohppamat eai váikkut goreheamit olbmuid geat leat heajut sajádagas ja eret duvdásan joavkkuid;

d) čuohppamiidda laktojuvvojit eará doaimmat, dego sosiálalaš bohtosirdimat, maiguin litnuduvvo sierraárvosašvuolta, mii šaddá kriisaáiggiid; ja

e) čuohppamiin seailuhuvvo ovddu váimmusoassi, mii dahká vejolažžan ovddu oažžuide nohkka buori birgendási. Komitea ávžžuha soahpamušriikka beassat sisa oppalaškommentii nr 19 (2007) vuoigatvuodas sosiáladorvui sihke komitea ságadoalli reivii (2012), mii guoská almmolaš ekonomiija seastindoaimmaid (E/2013/22-E/C.12/2012/3, annex VI (B)).

Lámes olbmuid bargo- ja ealáhatvuoigatvuodát

29. Komitea lea fuolastuvvan das, ahte lámes olbmot leat bargomárkaniin earáid heajut sajádagas. Komitea lea fuolastuvvan maid dáláš bargodoaimbaortnegiin, daningo bargodoaimmii oassálasti lámes olbmui ii leat riekti bálkái iige luomuide iige sidjiide čoggo doaimmas ealáhat boarisvuoda várás. Dasa lassin komitea mearkkaša fuolain, ahte bargguhisvuoda ealáhaga mearis iige ealáhaga oažžuma eavttuin váldojuvvo vuhtii doarváí olu manut, mat bohtet lámisvuodas (6, 7 ja 9 artihkal).

30. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika sihkkarastá, ahte lámes olbmot sáhttet návddašit vuoigatvuodas vuoiggalaš ja heivvolaš bargodilliide ovttaveardásaččat earáiguin. Dán oasis komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika heaitá lámes bargiid bidjama sierra suodjebargosajiide, rievdata njuolggadusaid, mat gusket dán ja sihkkarastá, ahte lámes olbmuid

a) dáhkiduvvojit bargosajis govttolaš suldimat;

b) máksojuvvo sin bargan barggus vuoiggalaš bálká, mii dahká mátolažžan albma birgenlági sidjiide bearrašiiddisguin; ja

c) máksojuvvo seamma barggus seamma bálká go earáide, vealakeahttá sin bálkáheami danin, ahte sin bargonákca gehččojuvvo earáid heajubun.

31. Dasa lassin komitea ávžžuha, ahte go soahpamušriika viggá jávkadiit gefodatgilláriid, de dat sihkkarastá, ahte ealáhatovddut gokčēt áššáigullelaš meari mielde sihke boaduid buhttema ja manuid, mat bohtet lámisvuodas. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika oamasta dakkár “lámisvuoda” meroštallama, makkár dahká mátolažžan dáláža buorebut dieđuid čoaggima lámes olbmuid dilis.

Mánáid ja bearraša suodjaleapmi

32. Komitea lea fuolas dieđuin, maid mielde mánat biddjojuvvojit ovdalačča eanet sadjásašáittardeapmái eaige báberkeahtes sirdolaččaid mánat ja áittardeddjiid haga riikii bohtán mánat veahkejuvvo doarvái olu (10 artihkal).

33. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika viggá vuosttaš sajis doallat mánáid áittardeami vuollásažžan iežaset bearrašis dehe máhcahit sin dohko sihke sihkkarastit bearrašiidna mátolašvuoda oazžut sierratiipat doarjaga mánáid áittardeapmái. Dákko buohta komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika lasiha ovddalgihtii eastadeaddji sosiálafuolahusbálvalusaid válmmasvuodaid, seahkána áicojuvvon vátnivuhtii dohkálaš bargoveagas ja sihkkarastá, ahte lobihis sisafárrejeddjiid mánat ja áittardeddjiid haga riikii bohtán mánat ožžot duohtaáššis sosiálafuolahusbálvalusaid.

Vuorrasiid vuoigatvuodat

34. Komitea lea fuolas maid das, ahte vuorrasiidna ii leat fállun dárbaheami olu bálvalanorrun govttolaš haddái (10 artihkal).

35. **Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika**

a) dáhkida iežas lánkaásaheamis vuorrasiid vuoigatvuodaid sihke iešheanalisis orrumii ja govttolaš haddái ja buorrešlájat áittardeapmái, bálvalanorrun mielde lohkkujuvvon, sihke iešmearridanvuoigatvuoda;

b) joatká ja čuovvu dáid vuoigatvuodaid ollahuvvama odastettiinis sosiálabálvalusaid;

c) lasiha govttolašhattát bálvalanorruna ollislaš fáldaga ja sihkkarastá dasa doarvái olu ja dohkálaš bargoveaga.

Geafivuohta

36. Komitea mearkkaša soahpamušriikka ollahuhttin doaimmaid, maiguin litnuduvojit covid-19 -pandemii ja váikkuhusat álbmogii, muhto lea fuolastuvvan das, ahte dahkkujuvvon sosiáladorvoovduid čuohppamat ja covid-19 -kriissat leat dahkan suojeheapmin ovdalačča eanet ruovttudoaluid, earenoamážit mánnábearrašiid, geafivuhtii dehe eret duvdáseapmái ja ahte jagiid 2015–2019 ráđđehusbaji áigásaš almmolaš ekonomii ja seastindoaimmat váikkuhe boaduid ođđasit juohkimii soahpamušriikkas (11 ja 10 artihkal).

37. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika čuovvu, mot sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaid odastusat ja prográmmat, mat ollahuhttojuvojit mánnábearrašiid bálvalusaid buorideami várás ja sin birgenlági dorvvasteami várás, váikkuhit geafivuođa ja sierraárvosašvuoda geahppáneapmái.

Vistehisvuolta

38. Komitea gávnaha, ahte soahpamušriikka jagiid 2018 ja 2019 ollahuhttin prográmmat leat unnidan guhkes áigge bargguhisvuoda measta 50 proseanttain. Seammas komitea mearkkaša goitge fuolas, ahte dihto joavkkuid, dego fáŋgalis beassan olbmuid, vistehisvuoda caggamii eai leat čuozihuvvon doarvái olu doaimmat (11 artihkal).

39. **Komitea ávžžuha, ahte visttehemiiide viggojuvvojit vuosttaš sajis gávdnat bissovaš čovdosat. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriikka caggá vistehisvuoda earret eará nu ahte**

a) lasiha heahtejadankapasiteahta, maid aivve nissoniidda dárkkuhuvvon báikkiid, sihke govtolašhattát visttiid oazžuma oba riikkas ja

b) fállá sosiálalaš doarjaga ja sihkkarastá, ahte viste- ja láigogaskustandoaimmahagat eai vealat iežaset geavadiin dihto joavkkuid, dego máksinhehttehusmerkemiid ožžon olbmuid dehe olbmuid, geain ii leat ovddit vealgehistorjá, fáŋgalis beassan olbmuid ja servodatbálvalusa čadahan olbmuid, lesbaid, homoid, biseksuálaid, transsohkabealálaš ja intersohkabealálaš olbmuid ja sisafárrejeddjiiid.

40. **Komitea ávžžuha soahpamušriikka vuojulduvvat oppalaškommentii nr 4 (1991) vuoigatvuodas áššáigullelaš vistái.**

Dearvvašvuoda fuolahusvuogádat

41. Komitea lea fuolas das, ahte vuodđodearvvašvuoda fuolahusa bálvalusat eai leat dárbahassii oazžunsajis ja oazžahuvvamis miehtá riikka. Komitea lea fuolastuvvan maid das, ahte dihto joavkkuin leat earáid stuorit váttisvuodát oazžut bálvalusaid (12 artihkal).

42. **Komitea mearkkaša soahpamušriikka sosiála- ja dearvvašvuoda bálvalusaid ráhkadusodastusa ulbmiliid, maid mielde sierraárvosašvuolta dearvvašvuoda ja buresbirgejumi hárrái viggojuvvo unniduvvot ja sosiála- ja dearvvašvuoda bálvalusaid kvalitehtta ja oazžašuvvan govtolaš haddái viggojuvvo buoridit. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriikka čuoovu odastusa váikkuhusaid sosiála- ja dearvvašvuoda bálvalusaid oazžumii, ovtaveardásaš oazžahuvvamii, govtolaš haddái ja kvalitehttii oba riikkas. Dákko bakte soahpamušriikka galggalii sihkkarastit, ahte vuodđun goalmát sektora organisašuvnnaid ovddibu gievrrat rollii dearvvašvuoda ja buresbirgejumi ovddideamis lea buohkaid vuoigatvuolta dearvvašvuhtii. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriikka váldá odastusas vuhtii earret guvllolaš mihtilmas sárgosiid maiddái daid áruid, maid dihto joavkkut, dego bargguheamit, vuorrasat ja lobihis sisafárrejeaddjit, deivet bálvalusaid oazžumis. Komitea muittuha oppalaškommeanttastis nr 14 (2000), mii guoská vuoigatvuoda alimus dearvvašvuoda dássái, mii sáhttá oazžahuvvat, ja ávžžuha, ahte soahpamušriikka sihkkarastá buohkaide, sisafárrejeaddjit das mielde, sihke láchkaásaheamis ja geavada dásis ovtaveardásaš vejolašvuoda oazžut ovddalgihtii eastadeaddji, buorideaddji ja palliatiivvalaš dearvvašvuoda bálvalusaid fuolakeahtá sin vuoigatvuodalaš sajádagas ja identitehtaáššegirjjiin.**

Mielladearvvašvuoda fuolahus

43. Komitea mearkkaša fuolas mielladearvvašvuoda dikšunváillis soahpamušriikkas. Váili boahdá earret eará bálvalusaid eahtedássedis eatnandiedalaš juohkáseamis ja das, ahte joavkkut, mat leat earáid heajut sajádagas, eai oáččo ovtaveardásaččat áššáigullelaš dikšuma ja áittardeami (12 artihkal).

44. **Komitea ávžžuha, ahte mielladearvvašvuohalága ja gárrenávnnasfuolahuslága odasnuhttima sihke jagiid 2020–2030 álbmotlaš mielladearvvašvuoda strategiija ja eará suorggi strategiijaid ollahuhttima vuodđun adnojuvvo vuoigatvuolta dearvvašvuhtii. Danin komitea bivdá soahpamušriikka**

a) buoridit mielladearvvašvuohatafuolahusa, earenoamážit rabasfuolahusa, oazžuma guovlluin ja báikkiin, main leat unnán bálvalusat, dego skuvllain ja fáŋgaliin;

b) beavttálmahttit ovdalgihtii eastadeaddji ja árramuttu bálvalusaid;

c) buoridit govttolášhattát mielladearvvašvuoda fuolahusa oažžuma.

45. Komitea ávžžuha maid, ahte mielladearvvašvuoda strategijai čáhkaduvvojit čuozihuvvon doaimabijut, mat gusket ovdamearkka dihte mánáid ja nuoraid, dorvobáikeohcciid ja báhtareddjiid, unnán dinejeaddji ruovttudoaluid, ja fággalis beassan olbmuid ja maiguin seahkánuvvo daidda eastagiidda, mat árret sin beassamis áššáigullevaš bálvalusaide.

Vuoigatvuohta skuvlemii

46. Komitea mearkkaša fuolas skuvladearvvašvuoda jearahallama bohtosiid, main oažžu deattu, ahte olbmuid, geain lea sisafárrejeaddji duogáš, lápmásiid ja ohppiid, geat leat sadjásaš áittardeamis sihke lesba-, homo-, biseksuála-, transsohkabealálaš ja intersohkabealálaš ohppiid oahppanbohtosat leat earáid heajubut ja sii givssiduvvojit skuvllas. Komitea lea fuolastuvvan maid das, ahte románaoahppit vealahuvvojit ain skuvllas, sii gaskkalduhttet skuvlavázzima dávjit go earát ja sii oahpahunvojit duohtaášsis dávjá sierra luohkain go earáid, vaikko soahpamušriika leanai váldán atnui inklušuvvna prinsihpa iežas skuvlenuogádagas (13 ja 14 artihkal).

47. Komitea muittuha, ahte givssideapmi ja vealaheapmi estet návddašeamis vuoigatvuoda skuvlemii ja ávžžuha, ahte soahpamušriika čáhkada skuvllaid oahpahunplánaide ipmirdeaddjivuoda ja utnolašvuoda ovddideami sihke vealahangielddu ja addá oahpahunbargovehkii dárbbalaš skuvlema dáin fáttáin, mas lea mielde ovtaveardásašvuohtalága ja nissoniid- ja dievdduidgaskaš addojuvvon lága njuolggadusat. Komitea ávžžuha maid, ahte go soahpamušriika ollahuhtá doaimabidjoprográmma givssideami, veahkaválldi ja headušteami caggama várás árrabajásgeassimis, skuvllain ja oahppolágádusain, de dat čuovvu doaimabidjoprográmma váikkuhanvuoda. Dasa lassin komitea geardduha iežas ovddit ávžžuhus nu ahte gáibida soahpamušriikka sihkkarastit visot mánáid, maid mánáid, geain lea sisafárrejeaddji duogáš ja románamánáid, ovtaveardásaš mátolášvuodaid oažžut inklušivvaš oahpahun. Komitea ávžžuha maid, ahte soahpamušriika seahkána skuvlavázzima gaskkalduhttima sosioekonomaláš váimmussivaide ja sihkkarastá, ahte buohkaid skuvlendásiid oahpahunvuoigádagat dávistit iešgudetlágán sosiálalaš ja kultuvraduogážiin boahhti ohppiid dárbbuide.

Gielalaš vuoigatvuodat

48. Komitea mearkkaša, ahte sámegealla lea oahppahunvagohton gáiddusoahpahun, muhto lea fuolas das, ahte sámegealla oahpahun ja sámegeallalaš oahpahun ii velge addojuvvon doarvá, eandalit sápmelaččaid ruovttuguovllu olggobealde. Komitea fuolastuhtá maid dat, ahte sámi giellalágain ásehuvvon sápmelaččaid vuoigatvuohta oažžut bálvalusaid iežaset gielaguin ii álohii ollahuva (13–15 artihkal).

49. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika dovddasta sámegeallaid oahpahun ja sámegeallalaš oahpahun vuoigatvuohtan. Dákko buohta komitea ávžžuha, ahte go soahpamušriika ollahuhtá odastuvvon álbmotgiellastrategiija ja giellapolitihkalaš prográmma, de dat buorida sámegeallaid oahpahun ja sámegeallalaš oahpahun oažžuma, oažžahunvama ja kvalitehta nu ahte a) čujuha dáláza eanet resurssaid oahpahunmateriálaid ovddideapmái, b) skuvle lasi sámegealla máhtolaš oahpaheddjiid, ja c) viiddida dáláš, maiddá gáiddusoahpahun ollahuhttojuvvon sámegeallaid gurssiid, oažžahunvama sámi guovllu olggobealde. Dasa lassin komitea ávžžuha, ahte soahpamušriika sihkkarastá, ahte sosiála- ja dearvvašvuohtasuorggi doaimbit, maiddá priváhta ja sámi guovllu olggobeale doaimbit, doahhtalit geatnegasvuoda, mii vuodduvva sámi giellaláhkii, dáhkidit bálvalusaid fállama sámegeallaid mielde.

Sápmelaččaid kultuvrralaš vuoigatvuodat

50. Komitea lea fuolastuvvan das, ahte lánkaásaheami rievvdadusat, infrastruktuvrafidnut ja sisabahkken sápmelaččaid eatnamiidda leat heajudan sápmelaččaid vuoigatvuodaid bajásdoallat eallinvuogiset ja árbevirolaš ealáhusaideaset, dego boazodoalu ja guolástusa. Komitea lea fuolastuvvan maid das, ahte ii leat leame vuoigatvuodalaš geatnegasvuohta gullat sápmelaččaid sin ovdamehtama háhkama várás, mii vuodduvva sin friddja dihtui áššiin, mat váikkuhit sin eatnamiidda ja luondduriggodagaide. Dasa lassin komitea atná

šállošahhtin, ahte Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvvna (ILO) iehčanas riikkaid eami- ja čeardaálbmogiid oktasašsoahpamuša, 1989 (nr 169) ratifiseren lea ádjánan (1 artihkkala 1 kapihtal, 2 artihkkala 2 kapihtal, 11 artihkal sihke 15 artihkal).

51. Komitea gáibida soahpamušriikka riepmat doaimmaide dáhpáhusain, main sápmelaččaid vuoigatvuodát bajásdoallat kultuvrraset, eallinvuogiset ja árbevirolaš ealáhusaideaset leat rihkkojuvvon. Dáikko buohta komitea ávžžuha, ahte soahpamušriikka árvvoštallá dáid vuoigatvuodaid dáláš lánkaásaheami váikkuhusaid ja dahká dárbbalaš rievdadusaid earret eará boazodoallolága odasnuhttima olis. Dasa lassin komitea gáibida soahpamušriikka váfistit sápmelaččaid vuoigatvuodalaš dovddasteami eamiálbmogin sihke vuoigatvuodalaš ja meannudanvuogálaš dáhkádusaid ovdamiehtama háhkama várás, mii vuodđuduvvá sápmelaččaid friddja dihtui, riikkaidgaskasaš gáibádusaid mielde. Komitea maid movttiidahtta soahpamušriikka jođálnuhttit ILO iehčanas riikkaid eami- ja čeardaálbmogiid oktasašsoahpamuša, 1989 (nr 169) ratifiserema. Komitea ávžžuha soahpamušriikka beassat sisa komitea oppalaškommentii nr 21 (2009), mii guoská juohkeovtta vuoigatvuoda oassálastit kultuvraeallimii.

D. Eará ávžžuhusat

52. Komitea mearkkaša soahpamušriikka árvvoštallama suvdilis ovdáneami doaimmaprográmma Agenda 2030 ollahuhttima ovdáneamis sosiálalaš suvdilvuhtii, ekonomijai ja bargosurggiin. Dasa lassin komitea ođasta iežas ávžžuhusa, man mielde soahpamušriikka galggalii váldit dievasmearálazžan vuhtii ulbmiliid oktasašsoahpamuša mielde sihke ulbmila oktasašsoahpamušain suddjejuvvon vuoigatvuodaid olles mihtu ollahuvvamis Agenda 2030 álbmotlaš ollahuhttimis, earret eará váhkkasettiin covid-19-pandemiijas. Dasa lassin komitea ávžžuha, ahte soahpamušriikka doarju Decade of Action -kampánnja máilmmiviidosas čatnaseami suvdilis ovdáneami ulbmiliid joksamii.

53. Komitea ávžžuha, ahte soahpamušriikka váldá dáid jurddabohtosiid vuhtii ráhkadettiinis iežas goalmát álbmotlaš vuodđo- ja olmmošrivttiid doaimmaprográmma. Komitea bivdá maid, ahte soahpamušriikka juohká jurddabohtosiid viidát buot servodaga dásiide, álbmotlaš go báikkálaš dássái, earenoamážit riikkabeaiveáirasiidda, virgeolbmuide ja duopmostuolloeiseválddiide, ja ahte soahpamušriikka ilmmuha komiteai iežas čuovvovaš mearreáigge raporttas, maid dá doaimmaide jurddabohtosiid ollahuhttima várás lea ribmojuvvon. Komitea movttiidahtta soahpamušriikka joatkit geavada, mas dat doallá oktavuoda Olmmošriekteguovddáži, siviilaorganisašuvvnaide ja eará siviilaservodaga oasálaččaide doaimmadettiinis dáid jurddabohtosiid vuodul ja guladettiinis sierra doibmiid álbmotlaš dásis ovdal čuovvovaš mearreáigge raportta addima.

54. Doahhtalettiin dan meannudeami, mii guoská komitea jurddabohtosiid vuodul ollahuhttinvuolá doaimmaid, komitea bivdá soahpamušriikka addit 24 mánu siste dáid jurddabohtosiid dieđuid 7 kapihttalis (fitnodatdoaimma ja olmmošrievttit), 9 kapihttalis (mátolašvuohhta oazžut covid-19-boahkuhanávdnasiid ja -dálkasiid) ja 28 kapihttalis (vuoigatvuohhta sosiáladorvui) addojuvvon ávžžuhusaid ollahuhttimis.

55. Komitea plánejuvvon, noahkku geahčadanáigodaga mielde soahpamušriikkii ilmmuhuvvo dan čuovvovaš mearreáigge raportta odđa mearreáigi, mii buhte dáláš, beaivemearrái 31.3.2026 ásahuvvon mearreáiggi. Soahpamušriikka oazžu komiteas ovdal reporterema gažaldatlogahallama unnimusat ovttá jagi ovdal odđa mearreáiggi. Vástádusat gažaldatlogahallamii ráhkadit gávccát mearreáigge raportta, mii addojuvvo oppalašsoahpamuša 16 artihkkala vuodul. Oktasaščoahkkima loahppaárvalusa 68/268 mielde raportta sániid eanemusmearri lea 21 200 sáni.